

SARS CONSULTATION PAPER ON VAT MODERNISATION: E-INVOICING, INTEROPERABILITY FRAMEWORK AND E-REPORTING

August 2026

Mulevho wa u gli rula: Zwi re kha bambiri ili ya nyambedzano zwo gli sendeka nga ndivho ine SARS ya vha nayo zwino ya khwiniso ya muhanga wa khwiniso ya VAT wo dzinginywaho nahone zwo itelwa fhedzi u itela nyambedzano na vha faramikove. Kuvhonele, madzinginywa na maga a u thoma u shuma o sumbedzwaho kha bambiri ili zwi nga khwiniswa kha murahu ha mahumbulwa u bva kha vha faramikove, na nga vhanga la tsaukanyo na milayo miñwe na miñwe ine i na vhuṭumani kana madzinginywa a mbekanyamaitele

BAMBIRI LA NYAMBEDZANO LA SARS LA KHWINISO YA VAT: *E-INVOICING*, MUHANGA WA MUHANGA WA NDILA YA TSHUMISANO NA *E-REPORTING*

Zwi re ngomu

Manweledzo	1
Ndim 1: Marangaphanda na Tsiangane	3
Ndim 2: Ndivho na Zwipikwa	3
Ndim 3: Tshitatamende tsha Tshenzhelo ya Vhatheli	4
Ndim 4: Mbonalonyangaredzi ya Tshiimo tsha zwino tsha Ndango ya VAT na Zwikhakhisi zwa Ndeme	5
Ndim 5: Modele wo Dzinginywaho- Ikhoisitheme ya VAT ya Didzhithala	5
<i>e-Invoice</i> ndi mini?	7
Muhanga wa Ndila ya Tshumisano (IF)?	8
<i>e-Reporting</i> ndi mini?	10
Mishumo na vhudifhinduleli ha Mushelamulenzhe muhwe na muhwe kha Modele wa VAT wa Didzhithala:	11
Ndim 6: Mbuelo dza Modele wa VAT wa Didzhithala	14
Ndim 7: Maitele Lifhasini na Ngudo dza Dzitsakatshaka ⁶	15
Ndim 8: Maga a u thoma u shuma.....	16
8.1 Luṭa lwa 1: Ndugiselo	17
8.2 Luṭa lwa 2: Mveledziso ya Thandululo	18
8.3 Luṭa lwa 3: Khwaṭhisedzo (U Ṭola Ndeme).....	18
8.4 Luṭa lwa 4: Lṭa thangeli	18
8.5 Luṭa lwa 5: U thoma u shuma nga tshipiḁa tshipiḁa.....	18
Ndim ya 9: Mveledzwa dza SARS na Vhafaramikove na Nyambedzano	20
Ndim ya 10: Manweledzo	26

Manweledzo

Tshumelo ya Muthelo ya Afrika Tshipembe (SARS) yo thoma lwendo lwa khwiniso lwa minwaha ire na tshivhalo sa zwe sumbedzwa kha Ndivhadzamalayotibe 3.0 ya Khwiniso ya SARS (SARS Modernisation 3.0 Whitepaper¹). Kha mbekanyamushumo ya mafhedziseloni, dzangano li khou toa u khwinisa pulatifomo dza dza ndango ya muthelo u vha sisiteme dzo talifhaho, dzo sedzaho data nahone dzi no shuma lwa didzhithala dzine dza khwinisa tshenzhelo (tshenzhemo) ya vhatheli, u khwaṭhiswa zwa vhutevhedzeli hu si nga u kombetshedzwa, na thikhedzo ya vhulanguli ya tshifhinga tshinzi, i re khagala nahone i no sedza khombo.

U ya nga Bambiri la Nyambedzano la zwa Khwiniso ya Muthelonyingwa kha Mutengo (VAT) la 2023, Bambiri la Nyambedzano kha zwa Khwiniso ya VAT ndi tshipida tsha ndeme kha Mbekanyamushumo dza Khwiniso nga u angaredza. Li khwinisa ndila ya u bva kha vhulanguli ha VAT ine u vhalela hu itwa nga murahu, na u di sendeka nga mulevho u ya kha *e-Invoicing* yo dzudzanyiwaho, ndila ya tshumisano, *e-Reporting* na *automated assessment* ya VAT.

Khwiniso ya VAT ndi maano o thomiwaho a u shandukisa ikhosisiteme ha VAT ya Afrika Tshipembe nga u ita uri vhulanguli na vhutevhedzeli ha VAT zwi itwe lwa othomethikhi. Zwo lavhelelwaho ndi u ya tshoṭhe kha modele wa *auto-assessment* ya VAT, hune vhutevhedzeli ha muthelo nga vhatheli “ zwi so kou itea” sa tshipida tsha maitele a duvha na duvha a bindu, nga u kovhana data na SARS ine ya netshedzwa twii hu si na tshilengo. Nga u tanganyisa maitele a VAT na zwiko zwa vhupulani zwa bindu (ERP), muvhalelano, u ita tsumbathengo, na sisiteme dza mbadelo, modele muswa wo sedza (lumba) kha u fhungudza u faila nga zwanda na vhukhakhi, u tavyhanyedzisa vhubadelwa murahu ha VAT, na u fhungudza nga huhulu thodea ya dziodithi kana khwaṭhisedzo nga murahu ha tṭaṭhuvho. Zwishumiswa zwo khwiniswaho zwa Vhutali ha Fhundzhefhundzhe (advanced AI) na zwa u saukanya zwi do shuma kha tsiangane u itela u saukanya mashumisele na matshimbidzele a data yoṭhe nga u angaredza u itela u wana phambano na khombo, u thusa SARS u kona u wana vhufhura na u sa tevhedzela nga u tavyhanya na u sedza kha maga u tandulula milandu ire na khombo khulwane.

¹ SARS Modernisation Whitepaper 3.0, 2025/26–2029/30, describes SARS Modernisation 3.0 as a programme to transform SARS's tax administration platform into an intelligent digital system embedded with data science and artificial intelligence, including the modernisation of VAT administration.

Ikhosisiṭeme ya VAT yo lavhelelwaho yo fhaṭwa kha phiḷa dza ndeme tharu: *e-Invoicing*, Muhanga wa Nḡila ya Tshumisano (IF), na *e-Reporting*. Zwivhumbi izwi zwi ḡo thoma modele wa *Decentralised Continuous Transaction Control and Exchange* (DCTCE). Modele (Tshiedza) uyu u vhidzwa “Modele wa VAT ya Didzhithala”. Modele uyu u dzhiwa sa modele wa mashumele a khwinesa a dzitshakatshaka. Nahone, u ḡo ḡisa vhupo ha vhutevhedzeli ho fhaṭiwa kha mbumbo dza tshiimiswa vhune ha khwinisa u fulufhela, u fhungudza vhuḡidini, u vala tshikhala vhukati ha VAT ye ya vha i tshi nga kuvhanganywa na yo kuvhanganywaho na u ṭuṭuwedza maitele ane zwa vhutevhedzeli ha VAT zwiitwa zwenezwo.

Modele wa VAT ya Didzhithala wo livha kha u sedza ngudo dza dzitshakatshaka na u swikelela ṭhoḡea dza vhathu vha Afrika Tshipembe nga u linganyisela vhutevhedzeli ha muthelo ho khwaṭhaho nga nḡila yo leluwaho ya zwa vhubindudzi. Mbuelo dza *e-Invoicing*, IF na *e-Reporting* dzi katela tshenzhelo ya khwine ya vhatevheli, mbuelo dza khwine dza ikonomi na ndango ya muthelo yo khwaṭhaho ine ya vha ita uri muthelo u kuvhanganywe nga nḡila ya vhuḡi, u fhungudza vhufhura na khwiniso ya u vha khagala.

Modele wa VAT ya Didzhithala u ḡo thoma u shuma nga luṭa nga luṭa, hu ḡo thomiwa nga ḷiga thangeli, ha tevhelwa nga u ita uri u ṭanganedzwe nga u tou nanga ha kona u yiwa kha khombekhombe. Mutevhe wa mashumele wa tshipiḡa kana sekhithara ya ikonomi u nga shanduka ho sedzwa kulelutshele kwa u ṭanganedzwa, khombo dza zwa vhutevhedzeli, tshikhala vhukati ha VAT ye ya vha i tshi nga kuvhanganywa na yo kuvhanganywaho na zwiṇwe zwiitisi. Uri zwi tshimbile zwavhuḡi hu ḡo ṭoḡea nḡila dzavhuḡi dza uri zwi thome u shuma, thikhedzo na maano a ndango ya tshanduko yo teaho kha SARS na kha vhafaramikovhe vhoṭhe.

Zwo ḡi sendeka nga zwipikwa zwa maano a SARS a u shuma na; na nga kha vhafaramikovhe u khwinisa ikhosisiṭeme ya muthelo, Bambiri ḷa Nyambedzano ḷi humbela vhafaramikovhe vhoṭhe u dzhenela vho khwaṭha kha u sika siṭeme ya VAT ya maimo a nṭha u itela Afrika Tshipembe. ḷi ṭoḡa vhafaramikovhe vha tshi dzhenisa vhuṭfiwa kha u ola Modele wa Didzhithala ya VAT, nḡila yo dzinginywaho ya maga a mashumele, u lugela ha vhatheli, vhaḡisedzi (vharengisi) vha *software* na vhaḡedzani; mbadelo, khombo na mbuelo dza u

thendelano, na vhulanguli, maga na tsireledzo dzine dza tōdeya u tikedza ikhosisiṱeme ya Didzhithala ya VAT ya lushaka ine ya fulufhelea.

Ndima 1: Marangaphanda na Tsiangane

Khwiniso ya VAT i khou tūtṱuwedzwa nga ndivho yo sedzaho kha tshenzhelo ya vhatheli sa maano a u thoma. Tshipikwa ndi u sika ikhosisiṱeme ya VAT i no shuma i sa thithisei, nga vhuṱali hune “zwa muthelo zwi so kou itea”. Nga kha maitele ane a shumisa puṱatifomo, SARS i ḑo shumisana nga nḑila ya vhuḑi na sisṱeme dza vhubindudzi dzo ḑowealeaho. Vhatheli vhane vha tevhedzela a zwi nga leluwi uri vha vhone maitele a vhutevhedzeli ngauri i ḑo shuma lwa othomethikhi nga kha mbadelothwi dzavho dzo ḑowealeaho dza bindu. Tshanduko iyi yo katela zwa thekhinolodzhi na tshenzhemonyitwa zwine zwi ḑo ita uri zwi lelutshele vhatheli nga huhulu u shumisana na SARS ngauri zwi ḑo vha zwo leluwa u amba nayo, u wanalea, i sa dzhii sia nahone i no fulufhelwa.

Ndango dza mithelo kha ḽifhasi dzi khou bva kha khwaṱhisedzo ya mbuelo ine yo ḑi sendeka kha u vhalela nga murahu u ya kha modele wa vhutevhedzeli wo ḑi sendekaho nga data une wa shumisa data ya mbadelothwi yo dzudzanyiwaho i re na vhushaka na zwiitei zwa ikonomi. *e-Invoicing* na u vhiga lwa didzhithala zwi ḑo khwinisa ndeme ya data, u fhungudza ndovhololo kha matshimbidzele na u khwaṱhisa zwa u tumbula vhufhura. Hezwi zwi thusa mivhuso u tikedza nga nḑila ya vhuḑi, u tūtṱuwedza miṱaṱisano nahone zwi khagala mimaragani.

Ndima 2: Ndivho na Zwipikwa

Bambiri ḽa Nyambedzano ḽi ḽi humbela vhafaramikovhe vha re zwipiḑa zwa madzangano u ḑisa mahumbulwa kha u khwinisa ndango ya VAT Afrika Tshipembe yo dzinginywaho. Ndivho yaḽo ndi u tikedza nyambedzano dzine dza netshedza nḑivho, dza ita uri vhe na kupfesesele ku no fana, u lingulula mbekanyamaitele dza ndeme na khetho dza miolo, u kuvhanganya nḑivho i fareaho ine ya nga thusa SARS u shandukisa muhanga wa vhulanguli ya VAT u vhe wa tshimanzhemanzhe, u no shuma zwavhuḑi nahone u no katela.

U khwinisa ho dzinginywaho ho di sendeka kha ikhosisiṣeme ya *e-Invoicing*, *IF* na *e-Reporting*. Ikhosisiṣeme iyi yo itelwa u khwinisa tshenzhelo ya vhatheli, thikhedzo ya khwine ya vhutevhedzeli, mbulelo dza VAT dzine dza vha dzo no ḡadziwa, nahone lwa tshifhinga, i ḡo sika mutheo wa *auto-assessment* ya VAT u ya nga bono ḡa maano a SARS ane “zwa muthelo zwi so kou itea”.

Bambiri ḡi ḡi ḡoḡa mahumbulwa a vhafaramikovhe kha modele wo dzinginywaho, maitele a matshimbidzele, u lugela, mbadelo, khombo, mbuelo na ḡhoḡea dza mashumele. Tshipikwa ndi u wana mahumbulwa a no fhaḡa, a shumiseaho nahone o di sendekaho kha vhuḡanzi ane a ḡo thusa kha u khwinisa mbekanyamaitela, modele na lwendo lwa u thoma u shuma.

Ndima 3: Tshitatamende tsha Tshenzhelo ya Vhatheli

Khwiniso ya VAT i ḡetshedza vhatheli tshenzhelo yo lavhelelwaho hune vhutevhedzeli ha VAT zwi ḡo tshimbidzwa zwavhuḡi, nga vhuḡali nahone kanzhi lwa othomethikhi, zwi tshi khou itwa sa tshipiḡa tsha ḡuvha na ḡuvha tsha matshimbidzele a bindu kha ikonomi ine yo di sendeka nga zwa didzhithala. Nga kha ndila dza u kovhekana mafhungo dza didzhithala dzo tsireledzeaho, data ya tsumbathengo yo dzudzanyiwaho i tshimbidzwa vhukati ha sisṣeme dza bindu na SARS u fhungudza u anḡanya nga zwandḡa, ndovhololo ya zwo rumelwaho na odithi dzine dza itwa nga murahu. Vhatheli vha vhuella nga ḡhandavhudzo khulwane, yo leluwaho na u fulufhelea, u kona u vhone twii nga tshifhinga tshenetsho VAT ine vha koloda, vhubadelwa murahu na tshiimo tsha vhutevhedzeli. Mishumo ya ndango yo ḡowealeaho i ya leludzwa nga kha u khwaḡhisedza ho di sendekaho nga sisṣeme na mashumele a othomethikhi, u fhungudza vhukhakhi u bva kha zwiko, u khwinisa u fulufhela na u ita uri zwi shumiwe nga u ḡavhanya, na zwipikwa zwine zwo di sendeka nga u sedza khombo.

Ndima 4: Mbonalonyangaredzi ya Tshiimo tsha zwino tsha Ndango ya VAT na Zwikhakhisi zwa Ndeme

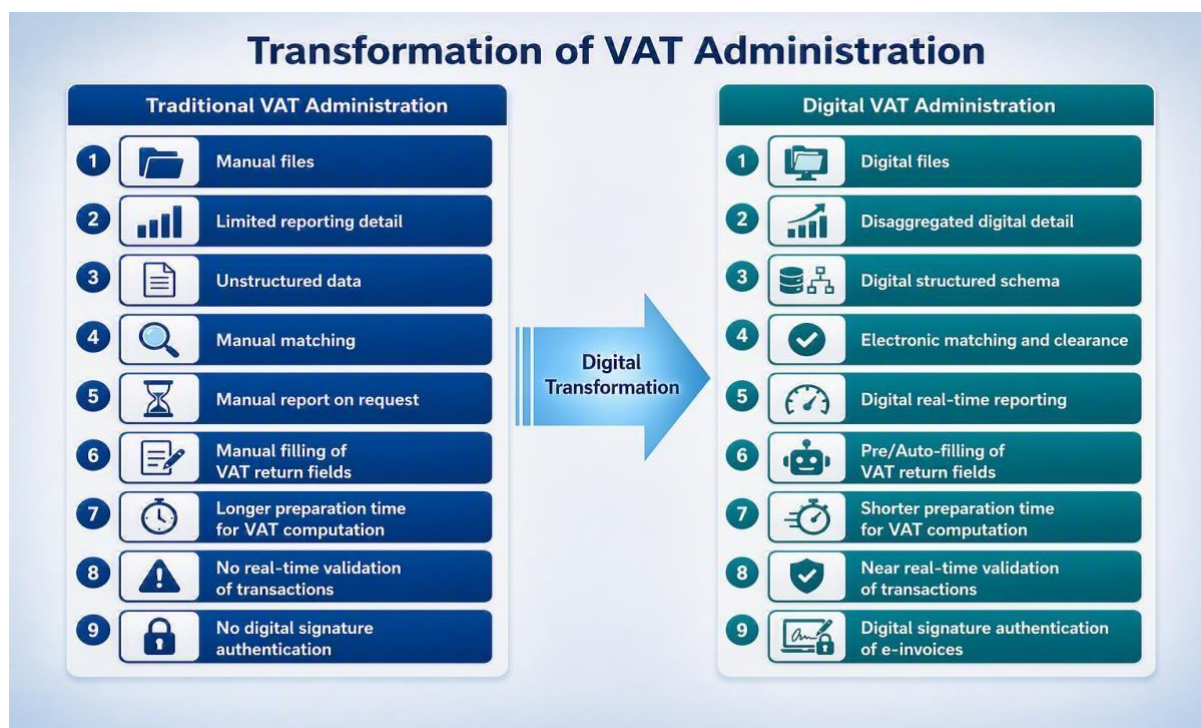
VAT ya Afrika Tshipembe i langwa sa muthelo wa zwine mutheli a tea u thela nga murahu ha musu ho no itwa tshatshuvho ya muthelo yo di sendekaho nga maitele a tshikolodo tsha tsumbathengo kha sekele yothe ya VAT nga u angaredza, u bva kha u di nwalisa na tsumbathengo u swika kha u humisa, mbadelo, vhubadelwa murahu, khwaṭhisedzo/odithi, thandululo ya khanedzano na u bviswa kha mutevhe wa vho di nwalisaho. Naho zwipida zwa sisiteme, u fana na u di nwalisa, u faila na u badela, zwo no vha kha didzhithala, muhanga u re hone zwino u kha di vha wo di sendeka nga huhulu kha data ya tsumbathengo i so ngo dzudzanyiwaho, sisiteme dzine nzudzanyo yadzo a si dza vhuḍi na ndango ine hu vha hu khou shumiswa zwanda.

SARS i shumisa modele wa u ita odithi nga murahu u itela u khwaṭhisedza VAT dzo humiswaho, hu na u kona u vhona zwavhuḍi maitele a thengo o itiwaho nga nnda ha murahu ha musu ho no vha na u humisa. Hezwi zwi ita uri mbadelo dza vhutevhedzeli dzi vhe ntha vhukuma, muhwalo wa vhulanguli u vhe muhulu, u khwaṭhisedza na vhubadela murahu vatheli zwi lenge, u fhungudza vhukoni ha SARS u lwa na khombo dza vhutevhedzeli, vhuḥfura na u kona u vala tshikhala vhukati ha VAT ye ya vha i tshi nga kuvhanganywa na yo kuvhanganywaho khwine.

Ndima 5: Modele wo Dzinginywaho- Ikhoisisiteme ya VAT ya Didzhithala

Modele wo dzinginywaho i tsumanya zwa vhutevhedzeli zwa VAT na matshimbilele a bindu o dowealeho nga u vhona uri hu vhe na tsireledzo, u isa phanda u kovhekana na u vhiga data ya mbadelothwi nga kha ikhoisisiteme ya *e-Invoicing*, *IF* na *e-Reporting*. Nga u tlanganyisa data iyi na mafhungo a no bva kha muthu wa vhuraru a re na vhuṭumani, SARS i do kona u fatha vhupo ha data vhu no fulufhelea vhune ha tikedza tshatshuvho ya VAT i no langwa nga Vhutali ha Fhundzhefhundzhe, u vha khagala nga huhulu u itela vatheli, na maga manzhi a u dzhenelela o livhaho kha mbetshelathungo, zwi so ngo dowealeho na vhuḍifari ha khombo khulwane.

U thoma u shuma ha Modele wa VAT ya Didzhithala hu  o  o ea tshanduko dza ndeme dzi re na tshivhalo na tshanduko kha matshimbidzele a mafhungo a bindu, sa zwe zwa sumbedzwa kha thebulu ire afho fhasi:

Thebulu 1: U shandukiswa ha Ndango ya VAT

SARS i dzinginya modele wa ndango ya VAT wo khwiniswaho wo fha iwaho kha phi a tharu dzi re na vhu umani: *e-Invoicing*, *IF* na *e-Reporting*. Nga fhasi ha modele uyu, data ya mbadelothwi ya VAT i  o tshimbila nga n ila twii yo tsireledzeaho hu si na tshilengo vhukati vha etshedzi, vharengisi, vha etshedzi wa tshumelo na SARS, u vbona uri hu vhe na khwa hisedzo kha tshiko, u khwinisa u kona u vbonala kha mutevhe wa zwiitei na uri zwa vhutevhedzeli zwi itwe lwa othomethikhi nga zwi uku zwi uku. Modele u tikedza u bva kha u ita odithi i no itwa nga murahu u ya kha maano a vhu oli vhu no itwa lwa othomethikhi, hune SARS ya shumisa data ya mbadelothwi ino fulufhelea ine lwa tshifhinga tshilapfu i  o, tikedza *auto-assessment* ya VAT i tshi khou dovha ya tsireledza pfanelo dza vatheli dza u khwa hisedza kana u khwinisa mvelelo.

Ikho isi eme iyi ntswa i khou thoma zwa u langa data ya mbadelotwii tshifhinga tsho he (CTC) nga u shumisa fhethu ha vhu umani ha nethiweke u itela u kovhana data ya milaedza, hune

data ya *e-Invoice* i ya khwaṭhisedzwa na u kovhiwa twii hu si na tshilengo musi mbadelotwii dzi tshi khou itiwa.

e-Invoice ndi mini?

Ndi tsumbathengo ya muthelo ine ya kona u vhalea nga mutshini , yo dzudzanywaho zwavhuḍi, hu tshi khou shumiswa modele wa data wo randelwaho, ine ya netshedzwa, rathiswa, na u tṡanganedzwa nga tshivhumbeo tsho dzudzanywaho zwavhuḍi tsha eḷekiṡhironiki tshine tsha tenda u tshimbizwa nga nḍila ya vhuḍi, ya othomethikhi na eḷekiṡhironiki kha sisitṡeme dza muvhalelano na ERP. A si PDF, tshifanyiso tsha tshe tsha sikenwa kana bambiri ḷe ḷa rumelwa nga imeiḷi. I tea u vha i na zwipiḍa zwa data yo tendelwaho lwa mulayo ine ya ita uri zwi konadzee u i khwaṡhisedza, u livhanyisa, tṡhanganyo na zwa muvhalelano na u vhiga VAT².

Dzi-e-Invoice dzi tea u tevhedza tshilinganywa /tṡhoḍea dza *e-Invoice* (tsumbo EN16931 CIUS, UN/CEFACT Cross-Industry Invoice, kana Peppol PINT BIS), na tṡhoḍea dza *e-Invoice* dze dza randelwa nga mulayo kha tshivhumbeo tsha Milayo ine ya ḍo itiwa. Tṡhoḍea dza zwa tekini dzo lavhelelwaho dzi ḍo, kha zwiṡwe zwinzhi, thusedza musi hu khou sedzwa zwi sa badeli muthelo, phiriso ya tshumelo kana u kovha ndaka i no thela.

Data ya *e-Invoice* i nga vha sethe ya data ye ya tṡaluswa ine yo no bviswa kha *e-Invoice*, yo rumelwaho sa milaedza ya eḷekiṡhironiki nga mutheli; *dzi-e-Invoice* dzone dziṡe; kana zwoṡhe zwo tṡangana³. Uri dzi dzhiwe sa bambiri ḷa vhukuma u ya nga milayo ya muthelo, *dzi-e-Invoice* dzi tea u vha na mafhungo oṡhe o randelwaho sa zwe zwa tṡaluswa kha milayo na maga a muthelo, zwa mabindu , muvhalelano, na muṡatṡisano. *Dzi-e-Invoice* dzi tea u tevhedza milayo yo randelwaho mashumele a sekhithara dza nḍisedzo ya tshumelo.

Hu khou lavhelelwa uri *e-Invoice*/mulaedza wa eḷekiṡhironiki zwi ḍo vha bambiri ḷa thikhedzo ḷa kale na kale ḷine ḷa fana na vhuṡanzi ha vhuḍifhinduleli ha VAT kha sia ḷa vhaḍisedzi vha tshumelo, na miṡuso ya VAT kha muṡanganedzi. I dovha ya vha mulaedza wa eḷekiṡhironiki kha sisitṡeme dza muvhalelano dza sia ḷa vhashelamulenzhe vhaṡwe na vhaṡwe, u vhea rekhodo

² Applicable to e-debit and e-credit notes.

³ OECD. (2020). Tax Administration 3.0: The Digital Transformation of Tax Administration. Online: https://www.oecd.org/en/publications/2020/12/taxadministration-3-0-the-digital-transformation-of-tax-administration_886337a7.html.

na u khwaṭhisedza mbuelogute dza vhaḍisedzi na masheleni o shumiswaho nga mutanganedzi⁴.

Mbadelotwii dza VAT dzi sa ṭodi tsumbathengo ngauralo dzi wela nnda ha ṭhodea dza *e-Invoicing* dzo dzinginywaho, u fana na zwe zwa ṅetshedza (rengiwaho) kana ṅisedzo na miṭuso zwa sekhithara yo tiwaho, dzi do sedziwa nga tshifhinga tsha nyambedzano na tsha maitele a u ṅwala thandululo nga vhuḍalo.

Muhanga wa Nḍila ya Tshumisano (IF)?

IF ndi milaedza ine ya kovhekanwa u bva kha zwiko zwo fhambanaho (phaḍalalaho) nga kha nethiweke dza vhaṅetshedzi vha tshumelo, u fana na dzi no ṅetshedza tswikelelo ya inthanethe kana imeili. U tshimbidza ṅisedzo, thendelo, khwaṭhisedzo na *eReporting* (hune zwo tea) dza *e-Invoice* vhukati ha muṅetshedzi/mufhi na murengi/muṭanganedzi, *IF* i andanya sisteme dza thekhinolodzhi dza zwa mafhungo (IT) dza vhashelamulenzhe. *IF* i ṭanganya muṅetshedzi/mufhi na vharengi/vhaṭanganedzi nga mbekanyamitele, maga, mitheo na zwiimiswa zwa nethiweke (hune zwa konadzea) zwine zwa fha khonadzeo ya u ṅetshedzana *dzi-e-Invoice*, data ya thikhedzo na milaedza nga ṅila yo tendelwaho nahone yo teaho.

Mihumbulo miraru i tevhelaho ndi ya ndeme uri *IF* i bvelele:

- a) Nḍila ya tshumisano: *interoperability* (tshumisano) i tea u wanala na misi hu saathu u wanala thandululo ya IT kha sia ḷa *e-Invoicing* kana *e-Reporting* zwa vatheli. Sa tsumbo, ḍiresi dza nethiweke dzi no shumiswa nga vhaṅetshedzi vha tshumelo na vhaṅwe vhashelamulenzhe vho teaho dzi tea u wanalea nga ṅila yo leluwaho u vhona uri hu vhe na u kovhelana mbadelotwii nga ṅila i fulufhedzeaho nahone yo tsireledzeaho vhukati ha
- b) Tsireledzo: u vhona uri hu na u fulufhelea na tsireledzo, nyambedzano kha muhanga i tea u vha vhukati ha vhashelamulenzhe vho khwaṭhisedzwaho (u fana na, muṅetshedzi/mufhi, murengi/muṭanganedzi, vhulanguli ha mbuelo, na vhaṅetshedzi vha tshumelo vho khwaṭhisedzwaho nahone vha re na thendelo).

4 National Forum on Electronic Invoicing and Electronic Public Procurement. 30 September 2019. "Interoperability Charter for the Transmission of Electronic Invoices". Online: <https://fnfe-mpe.org/wp-content/uploads/2019/10/2019-09-30-FNFE-MPEInteroperability-Charter-Final-EN.pdf>.

- c) Maga: Muhanga u ţalisa maga a ļevele ya u ţalisa mafhungo ane o ţangana a vha sethe ya mutheo ya zwivhumbi zwa data ya *e-Invoice* yo teaho kha vhunzhi ha mbadelotwii dza mbekanyaņisedzo ya ndaka. *Dzi-e-Invoice* dzi tea u vha dzo dzudzanywa nga thekiniki ya *syntax* i no ţodea na u i tshimbidza nga kha maga o tiwaho a maitele a u tshimbidza milaedza⁵. Ņisedzo na matshimbidzele a *e-Invoice* zwi tea u konadzea nga u shumisa maitele a mashumele na mimodele yo fhambanaho.

Vhashelamulenzhe vhatevhelaho ndi vha ndeme kha *IF*:

- Mu̧etshedzi/Mufhi
- Murengi/Mu̧anganedzi
- Vha̧etshedzi vha tshumelo kana fhethu ha vhu̧umani ha Mu̧etshedzi/Mufhi
- Vha̧etshedzi vha tshumelo kana fhethu ha vhu̧umani ha Murengi/Mu̧anganedzi.
- Vha̧etshedzi vha tshumelo kana fhethu ha vhu̧umani zwa vhulanguli ha mbuelo.

Vha̧etshedzi vha tshumelo vha tea u vhona uri u ̧etshedzana ha *dzi-e-Invoice* nga *IF* zwo tsireledzea nahone zwi a fulufhelea. Vha tea u dovha vha sedza uri milaedza i rumelwa na u ţanganedzwa nga ņila yone musu vha tshi khou ̧etshedza tshumelo ya nyengedzedzo. Tshumelo idzi dzi nga vha dza tshanduko/u ţanganyisa na u khwa̧hisedza ma̧walo u itela vhutevhedzeli zwi tshi vhambedzwa na maga kana ţhaluso dzo randelwaho. Sa tsumbo, vha̧etshedzi vha tshumelo vha nga ita mushumo wa u fha thendelo (khwa̧hisedzo) u bva kha zwiko zwo fhambanaho ya *e-Invoice* na thendelo ya ndovhololo (u vhiga nga mufhi na mu̧anganedzi) ya data ya *e-Invoice*. Vha̧etshedzi/Vharengi na vhulanguli ha mbuelo vho vhofoholowa u ̧i nangela vha̧etshedzi vha tshumelo.

Mbuelo dza ndeme dza *IF* u bva kha zwiko zwo fhambanaho zwi fhungudza khombo dza musu ho tshinyala ha vhupo vhuthihi. Zwi tshi vhambedzwa na mimodele ya u fha thendelo na u ̧etshedzana ire fhethu huthihi, vhunzhi ha vha̧etshedzi vha tshumelo vha a vha tshipi̧a, nahone arali muthihi a balelwa, vha̧we vha isa phaņa na u ita mishumo yavho. Iņwe mbuelo

⁵ Business Payments Coalition. November 2019. "Overview of an e-Invoice Interoperability Framework". Online: <https://businesspaymentscoalition.org/wp-content/uploads/20191031-bpc-overview.pdf>.

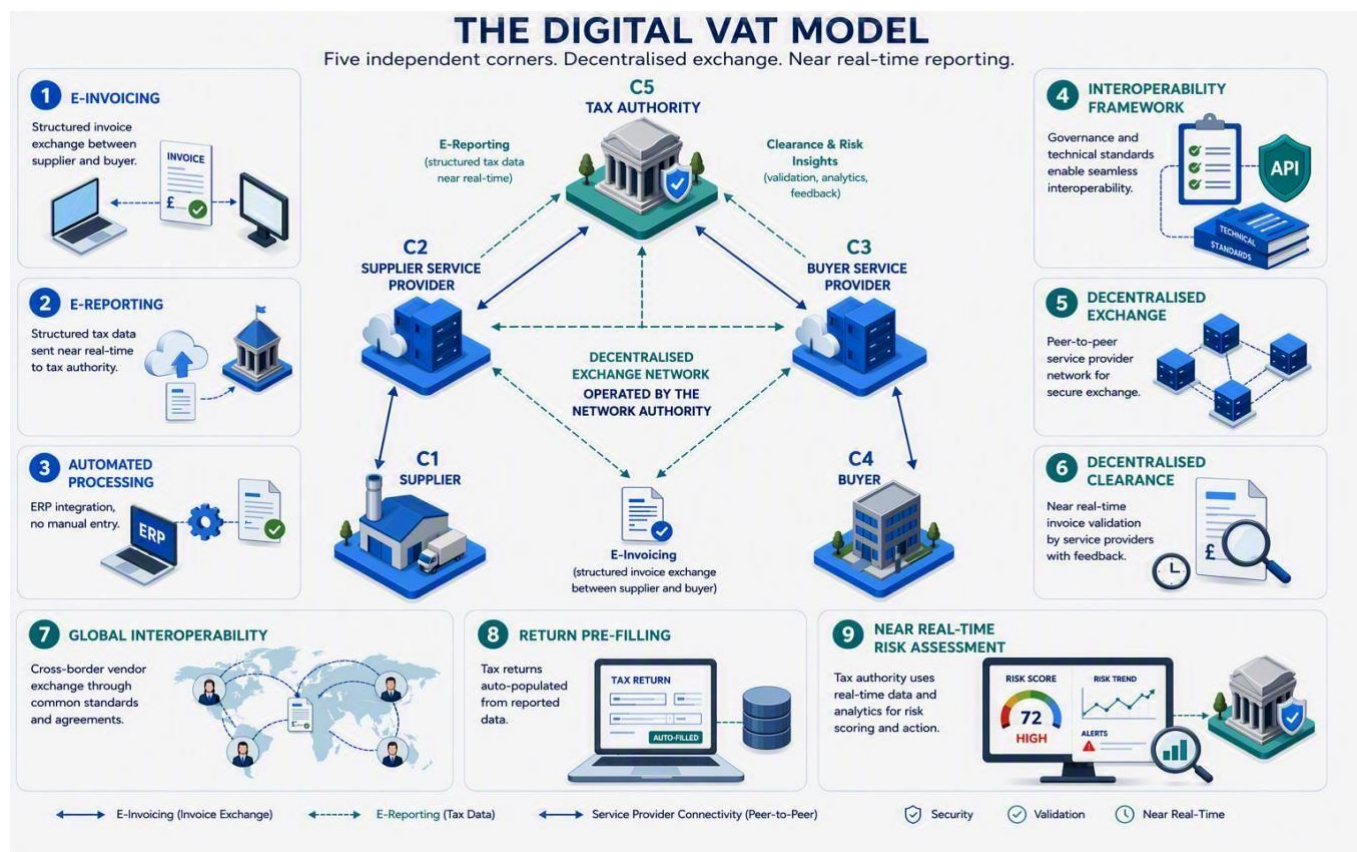
ndi ya uri vha vhulanguli ha mbuelo vha nga nanga u tšanganedza fhedzi khethékanyo ire na vhushaka na muthelo ya milaedza ya data ya *e-Invoice* yo khunyelelaho, nga murahu ha musi ndeme na vhutshedzeli zwa data zwo no khwaŋhisedzwa nga muŋetshedzi wa tshumelo. Vha vhulanguli ha mbuelo vha tea fhedzi u aŋdanya na, thikhedzo, vhaŋetshedzi vha tshumelo, nahone a vha tei u aŋdanya na vharengisi vhoŋthe nga muthihi muthihi. Vhaŋetshedzi vha tshumelo vha langa vhunzhi ha tshumelo dza u tšanganyisa na thikhedzo na vharengi vhavho.

e-Reporting ndi mini?

e-Reporting ndi sisiteme dza didzhithala dzine dza fhirisa data ya *e-Invoice* lwa othomethikhi u i isa kha vha ndango ya muthelo. Hu na mimodele ya *e-Reporting* yo fhambanaho, u fana na u ita odithi nga murahu na CCT, ine ya nga katela nŋila dzo fhambanaho dza u fha thendelo na dza u ŋetshedzana.

e-Reporting nga kha CTC ndi nŋila ya u vhiga ine ya katela data ya mbadelotwii ya VAT, ho katelwa data ya *e-Invoice*, ine ya tea u rumelwa lwa elekiŋhironiki kha vhulanguli ha mbuelo, nga murahu, kha tshifhinga, kana nga murahunyana ha tshifhinga tsha u ŋetshedzana data yeneyo vhukati ha vhaŋetshedzi na vharengi. CTC i katela nŋila dza u vhiga twii hu si na tshilengo, na u shumisa data yo waniwaho nga maitele a *e-Invoicing*. I kha vhuimo havhuŋi, nahone i engedza, *e-Invoicing* nahone i ŋoŋa vhatheli vha tshi fhirisa data yoŋthe yo teaho ya VAT u bva kha sisiteme dzavho dza muvhalelano. Nga u dzhenisa fhethu ha vhuŋumani ha nyengedzedzo kha *IF*, *e-Reporting* kha vhulanguli ha muthelo i nga itiwa hu tshi khou shumiswa *IF*.

Modele wa VAT ya Didzhithala wo sumbedzwa kha figa ire afho fhasi:

Figa 1: Modele wa VAT ya Didzhithala

Mishumo na vhuḁifhinduleli ha Mushelamulenzhe muḁwe na muḁwe kha Modele wa VAT ya Didzhithala:

a) Khuḁa ya u Thoma (C1): Muḁetshedzi/Mufhi

- C1 u tea u bvisa *e-Invoice* i kha tshivhumbeo tsha didzhithala u bva kha *software* ya muvhalelano. Hezwi zwi amba uri C1 u tea u vha na *software* ya muvhalelano ine ya kona u ita (u ṭanganedza na u tshimbidza lwa othomethikhi) *e-invoice*, sa zwe zwa dzinginywa nga ṭhaluso ntswa ine ya katela maga a milayo IT na VAT. Kha ḁiga leli *e-Invoice* i vhidzwa sa *e-Invoice* i saathu badeliwaho.
- C1 u tea u nanga, u thola kana u dzhena kha khonṭhiraka na muḁetshedzi wa tshumelo a re na thendelo ya vha IF kha Khuḁa ya Vhuvhili (C2) u bva kha mutevhe wo ganḁiswaho nga Vhandango ya Nethiweke.
- C1 u tea u tevhedza milayo na maga a Vhandango ya Nethiweke.

- C1 u tea u rumela *e-Invoice* kha C2 nga didzhithala twii hu si na tshilengo u itela u khwaṭhisedzwa na u badelwa (tendelwa).

b) Khuḁa ya Vhuvhili (C2): Fhethu ha Vhuṭumani

- C2 u tea u vha muṇetshedzi wa tshumelo o ḁi ṇwalisaho a re na thendelo na Vhandango ya Nethiweke.
- C2 u tea u vha e na khonṭhiraka na C1 nahone a na vhukoni vhu no ṭodea ha IT ha u ṭanganedza *dzi-e-Invoice* u bva kha C1, u kona u ita khwaṭhisedzo na mbadelo u bva kha zwiko zwo fhambanaho, u fhirisela *e-Invoice* yo khwaṭhisedzwaho kha Khuḁa ya Vhuraru (3) na Khuḁa ya Vhuṭanu (5) nga kha nethiweke ya IF. Hezwi zwikatela na u shumisa maga a tekini o randelwaho na ṭhodea dza milayo ya VAT na zwenezwo hu si na tshilengo. Arali khwaṭhisedzo ya konadzea, *e-Invoice* i a tendiwa na u fhiriswa, kana ya haniwa ya humiselwa kha C1 uri i khakhululwe na u rumelwa hafhu. Maitele aya a ita uri hu vhe na vhutevhedzeli kha tshiko na u thivhela tsumbathengo dzi si dza vhukuma.
- C2 u tea u dzhena kha khonṭhiraka na Vhandango ya Nethiweke, nahone vhuḁifhinduleli hawe na mashumele zwi ḁo langwa nga thendelano ya mashumele.

c) Khuḁa ya Vhuraru(3): Fhethu ha Vhuṭumani

- C3 u tea u vha muṇetshedzi wa tshumelo o ḁi ṇwalisaho are na thendelo na Vhandango ya Nethiweke.
- C3 u tea u dzhena kha khonṭhiraka na C4 nahone a vhe e na vhukoni vhu no ṭodea ha IT a dovhe a vhe o ṭumana na nethiweke ya IF u itela u wana *dzi-e-Invoice* u bva kha C2 na u ita khwaṭhisedzo ya *dzi-e-Invoice* u bva kha zwiko zwo fhambanaho o imela muṭanganedzi, Khuḁa ya Vhuṭa (C4). Nga murahu ha u khwaṭhisedza, C3 u rumela *e-Invoice* thwii hu si na tshilengo kha C4 na kha C5 a dovha a rumela khwaṭhisedzo kha C2. Arali khwaṭhisedzo ya feila, *e-Invoice* i tea u humiselwa kha C2 u itela u khakhululwa na u rumelwa hafhu.
- C3 u tea u dzhena kha khonṭhiraka na Vhandango ya Nethiweke, nahone vhuḁifhinduleli na mashumele awe zwi ḁo langwa nga thendelano ya mashumele.

d) Khuḁa ya Vhuḁa (C4): Murengi/Muḁanganedzi

- C4 u tea u nanga, u thola na u dzhena kha khonḁhiraka na muḁetshedzi wa tshumelo wa IF a re na thendelo wa C3 u bva kha mutevhe wo ganḁiswaho nga Vhandango ya Nethiweke.
- C4 u nḁanganedza *e-Invoice* yo tendelwaho u bva kha C3 nahone u tea u vha na vhukoni ha IT ha u ḁanganedza, u tshimbidza na u fhindula *dzi-e-Invoice* dzi re kha sisiteme dzavho dza muvhalelano, ho katelwa na u sumbedza tshiimo tsha VAT ho sedzwa nḁila dza kuwanele kwa ndaka. *e-Invoice* i ḁo tshimbidzwa lwa othomethikhi nga murahu ha musi ho rumelwa phindulo nga C4 kha C3 ya u khwaḁhisedza na u sumbedza uri VAT i shumisa hani (sa tsumbo nga vhuḁalo, tshipiḁa kana hu songo itwa mbilo). C3 u ḁo tea u fhirisela *e-Invoice* na tshiimo tsha VAT kha C5, u vha tshipiḁa tsha maitele a u tendela kavhili arali *e-Invoice* yo tendiwaho yo vhighwa kha C5 nga C2 khathihi na C3. C4 u tea u tevhedza milayo na maga a Vhandango ya Nethiweke.

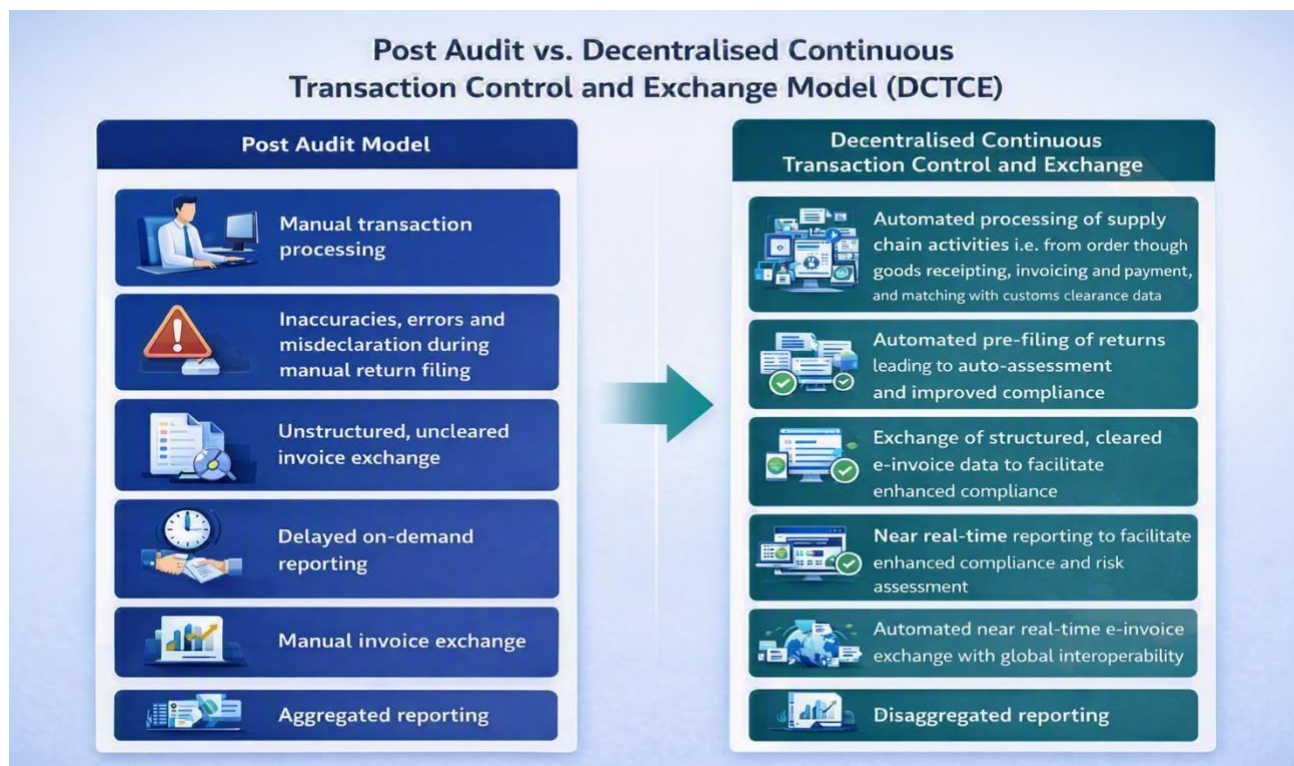
e) Khuḁa ya Vhuḁanu (C5): Fhethu ha vhuḁumani

- C5 ndi muḁetshedzi wa tshumelo u tholiwaho u imela SARS. C5 u ḁo wana data yoḁhe ya mbadelotwii ya VAT ya mutheli (muḁetshedzi (C1) na muḁanganedzi (C4) u bva kha C2 na C3. Data iyi i ḁo vhighwa kha SARS uri i shumiswe kha u tshimbidza na u langa khombo. Data i ḁo thusa SARS kha u dzula yo ḁadza mbuelo (u itela uri hu vhe na ḁaḁhuvho ya othomethikhi ya VAT), ine ya tea u khwaḁhisedzwa kana u dzudzanywa nga mutheli u itela u vhulunga maitele a u ḁi ḁaḁhuvha.
- C5 u tea u ḁumana na vhaḁetshedzi vha tshumelo vhoḁhe vhane vha khou shuma nga fhasi ha IF.
- C5 u tea u dzhena kha khonḁhiraka na Vhandango ya Nethiweke, nahone vhuḁifhinduleli na mashumele awe zwi ḁo langwa nga thendelano ya mashumele.

Ndima 6: Mbuelo dza Modele wa VAT ya Didzhithala

- 1) Kha vhatheli, u fhungudza maanda a u shumana na vhutevhedzeli, u khwinisa uri zwithu zwi vhe zwo itwa nda ndila yone, u tshanyedzisa u mbadelamurahu, na u dovha ya dzhenisa maitele a VAT kha matshimbidzele a bindu, u fha mbonalo na khwaṭhisedzo khulwane nga tshifhinga tshenetsho.
- 2) Kha ikonomi, u thusa u vala tshikhala vhukati ha VAT ye ya vha i tshi nga kuvhanganywa na yo kuvhanganywaho khwine, u khwinisa ndila ya mashumele a vhuḍi a bindu, u vhona uri hu na u ndivhanyiso ya zwa didzhithala nga vhuphara na ndila ya tshumisano shangoni lashu khathihi na dzitshakatshaka na u khwinisa zwa matshimbidzele ya zwa makwevho.
- 3) Kha SARS na muvhuso, zwi khwaṭhisa mbuelo dza vhutevhedzeli nga kha data ya tshifhinga tshenetsho, u khwinisa mashumele avhuḍi nga u sedza kha zwiimo zwire khombo khulwane, u khwinisa marengele a ndaka na u sa vha na tshidzumbe nga sekhithara dza tshitshavha, na u thoma mutheo wa ndango ya muthelo wa didzhithala wo angalalaho.
- 4) Modele wa VAT ya Didzhithala u bvisa sisiteme ya u ita odithi nga murahu nahone nga tshanda u ya kha vhupo vhu no langwa nga data ya vhutevhedzeli tshifhinga tshoṭhe.

Ndila ine Modele wa VAT ya Didzhithala wa do vhuedza ngayo vatheli na SARS zwo sumbedzwa kha thebulu ire a fha fhasi.

Thebulu 2: ita odithi nga murahu zwi tshi vhambedzwa na DCTCE

Ndima 7: Maitele Lifhasini na Ngudo dza Dzitshakatshaka⁶

e-Invoicing na *e-Reporting* zwi khou engedzea lifhasini, mashango a khou thoma u shumisa ndila dzo fhambanaho u itela u swikelela zwipikwa zwa zwiimo zwa vhutevhedzeli ha muthelo.

Mashango a Latin Amerika u fana na Mexico, Brazil, na Chile o thoma zwa u kombetshedza khwaṭhisedzo ya *e-Invoicing* nga tshifhinga tshenetsho nga mabindu oṭhe. Mexico li tshimbidza *dzi-e-Invoice* dzine tshivhalo tshadzo tshi nga lingana 10 billion nga ṅwaha, zwo fhungudza vhufhura nga ndila ya vhuḍi. Mexico na Chile o fhungudza tshikhala tshao tsha vhukati ha VAT ye ya vha i tshi nga kuvhanganywa na yo kuvhanganywaho nga 50%. Brazil lo khwinisa zwa vhutevhedzeli kha shango loṭhe, hune mabindu a no fhira 2.1 million a khou bvisa *dzi-e-Invoice* nahone vhufhura vhu vhone na u ṭavhanya.

⁶ OECD. 28 September 2022. *Tax Administration Digital Transformation and Electronic Invoicing: Initial Findings*. Online: https://www.oecd.org/en/publications/tax-administration-3-0-and-electronic-invoicing_2ffc88ed-en.html.

Zwithu zwavhuḡi izwi zwi sumbedza uri tshanduko ya didzhithala i nga thusa kha u engedza mbuelo⁷. Mashango a Yuropa o kombetshedza uri hu vhe na nḡila ya tshumisano. Zwo thomiwaho zwa *European Union's ViDA⁸ (VAT in the Digital Age)* zwo sedza kha u vhona uri hu vhe na tshumisano ho sedzwa *e-Invoicing* khathihi na u vhiga ha didzhithala kha mashango a re mirado u thivhela vhufhura ha VAT na u vhona uri maitele a fane. Mashango a no fana na Italy o ḡoda uri hu vhe na khwaḡhisedzo ya tsumbathengo dzoḡhe dza u bva kha bindu u ya kha bindu(B2B) na dza bindu u ya kha muwana tshumelo (murengi) (B2C) nga kha pulatifomo ire (fhethu ha u shumela) hu re vhukati u bva 2019 zwa ita uri hu vhe na u fhungudzea hu vhonehalo ha tshikhala vhukati ha VAT ye ya vha i tshi nga kuvhanganywa na yo kuvhanganywaho na u vhona uri zwa u tevhezela zwi swikelele u vha tsini na zwine zwa ḡanganedzea ḡifhasini. France ḡi khou pulana u thoma u shumisa modele wa zwiko zwo phadalalaho wa khuda ḡhanu u itela e-Invoicing dza B2B na u vhiga.

Mashango a Asia a no fana na India a khou shumisa maga a u thoma u shuma nga tshipida nga tshipida o sedza tshikalo tsha phimo u itela uri mabindu maḡuku na mahulwane a thome u shumisa *e-Invoicing* nga zwiḡuku zwiḡuku.

China ḡi khou ita ḡiga thangeli ḡa *e-Invoicing* kha pulatifomo nthihi nahone ḡi khou engedza tshumiso nga zwiḡuku zwiḡuku.

United States (ḡine ḡa vha na mbumbo ya muthelo u si na VAT) a ḡi na ḡhoda ya *e-Invoicing* ya B2B shango ḡoḡhe fhedzi ḡi khou ita maga thangeli a nethiweke dza u kovhelana tsumbathengo kha dziḡwe dza dzi sekhithara.

Ndima 8: Maga a u thoma u shuma

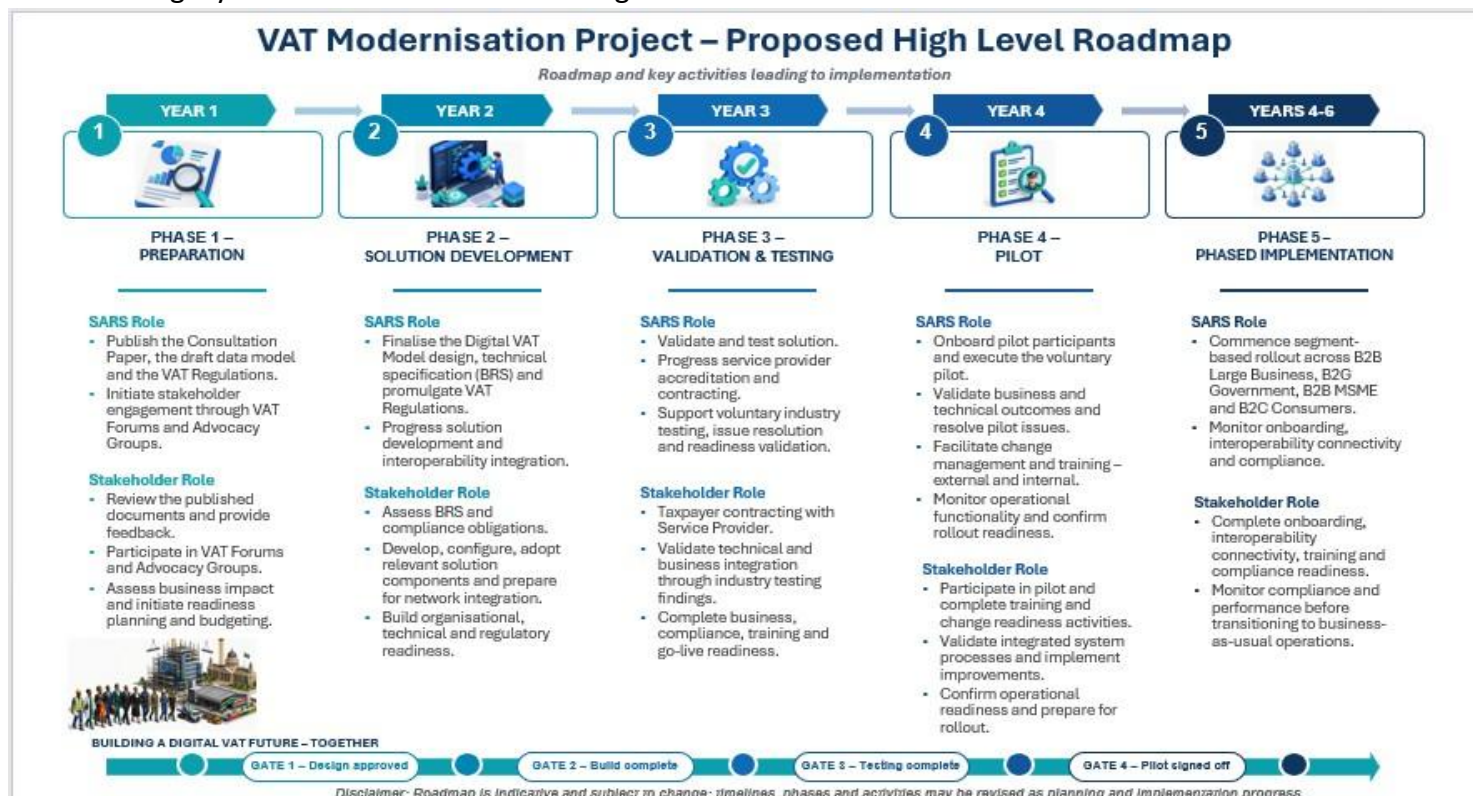
U thoma u shumisa Modele wa VAT ya Didzhithala Afrika Tshipembe zwi ḡo itwa nga zwiḡukuḡuku, hu tshi khou shumiswa maitele nyangaredzi u vhona uri zwithu zwi tshimbila zwavhuḡi, u langa khombo na u vhona uri ngudo nga kha nyambedzano dzi khou ya phanda, u itela u khwinisa na u lugisela vhaḡamikovhe na u vhona uri vha shelemulenzhe. SARS yo pulana lwendo lwa u thoma u shuma nga tshipida tshipida lune lwa katela ndugiselo, mveledziso ya thandululo, u khwaḡhisedza, maga thangeli na u thoma u shuma nga zwiḡuku

⁷ OpenText. (2023). 2024 Guide to Global e-Invoicing Mandates. OpenText Position Paper.

⁸ European Commission (2022). VAT in the Digital Age – Final Report, Volume 1: Digital Reporting Requirements.

zwiṭuku, hune u shelamulenzhe nga u tou funa zwi ḑo thusa kha ngudo na u shandukisa mathomoni.

Figa iyi ire afho fhasi i sumbedza maga a u thoma u shuma:

Figa 2: Tsumbandila yo Dzinginywaho ya Maimo a Nṭha

8.1 Luṭa lwa 1: Ndugiselo

Luṭa lwa 1 lu ḑo sedza kha ṭhoḑisiso, tsenguluso na nyambedzano dzo angalalaho na vhafaramikovhe u itela u khwinisa khetho dza mbekanyamaitele, u sedza arali zwipiḑa zwo no lugela na u ṇetshedza zwidodombedzwa zwa thandululo yo dzinginywaho. U thoma nyambedzano hu tshe na tshifhinga na madzangano a re kha ṇḑowetshumo, vhaṇetshedzi vha tshumelo na vharengisi zwo lavhelelwa u thoma nga 2026/2027 nahone zwi nga dzhia minṱwedzi ine ya nga lingana fumimbili. Luṭa ulu lu ḑo katela vho zwa u ganḑisa mvetamveto ya milayo ya VAT.

8.2 Luṭa Iwa 2: Mveledziso ya Thandululo

Kha Luṭa Iwa 2 hu ḑo olwa na u fhaṭa (vhona uri hu vhe na) thandululo yo khwiniswaho ya VAT khathihi na u vhona uri hu vhe na vhupo vhu re na zwa tekini, milayo na vhulanguli. Hezwi zwi katela na u ṭalusa maga, zwidodombedzwa na mimodele ya mashumele u itela u ṭumanya, nḑila ya tshumisano na u kovhana data, nahone zwi khou lavhelelwa u itwa Iwa miṇwedzi ine ya nga linga 12 nga 2027/2028.

8.3 Luṭa Iwa 3: Khwaṭhisedzo (U Ṭola Ndeme)

Luṭa Iwa 3 lu khwaṭhisedza thandululo ya kha vhupo vhune ndingo dzi ḑo langwa na vhashelamulenzhe vho tou ḑi nangelaho u khwaṭhisedza mashumele, u topola thaidzo dzine dza nga ṭoda thandululo na u khwinisa maitele hu saathu u thoma u shumiwa tshoṭhe. U lingedza hu ḑo sedza kha u lugela ha nḑila dza mashumele, mashumele na vhukoni, nahone zwi khou lavhelelwa u shuma Iwa miṇwedzi ine ya nga swika 6 nga 2028/2029.

8.4 Luṭa Iwa 4: Liḡa thangeli

Luṭa Iwa 4 Iwa liḡa thangeli na vhashelamulenzhe vho tou ḑi nangelaho u bva kha zwipiḑa zwo vhwaho phanḑa kha vhupo vhu no fana na ha mveledziso u lingedza mashumele twii u itela u khwaṭhisedza u lugela ha vhashumisi. Tshigwada tsha IT tshi ḑo ita ndingedzo na SARS na vhaṇetshedzi vha tshumelo u tandulula thaidzo dza tekini. Ngudo dzi ḑo shumiswa u ita khwiniso dza u fhedzisela zwi saathu thoma u shumiswa nga vhuphara, luṭa ulwu lu khou lavhelelwa u vha hone miṇwedzi ine ya nga linga 6 nga 2029/2030.

8.5 Luṭa Iwa 5: U thoma u shuma nga tshipiḑa tshipiḑa

Luṭa Iwa 5 lu ḑisa thandululo nga u sielisana, zwi tshi khou langwa nga zwe zwa tendelanwa khathihi na tshikalo mbueloguṭe, tshine tsha ḑo kalwa nga tshikalo tsha mbadelotwii, u lugela ha nḑowetshumo na zwiṇwe zwine zwa tea u dzhielwa nṭha (hu tshi katelwa ndavhelelo dza sekhithara dzo topoliwaho na sekhithara dzi re khomboni khulwane). Vhatheli vha no thela

muthelo munzhi vha lavhelelwa u dzhia maga aya hu si na u kombetshedzwa u thoma, hune nga murahu zwa do kona u vha khombekhombe. Hu do vha na khonadzeo ya u shela mulenzhe hu si na u kombetshedzwa nga sekhithara kana bindu la vhuhulu vhuwe na vhuwe. Kha luṭa ulu, thevhekano ya ndila ya mashumele kha zwipida na sekhithara dza ikonomi dzo topolwaho i nga shanduka u itela u leludza u tlanganedzwa, u sedzwa khombo dza vhutevhedzeli, zwisumbi zwa tshikhala vhukati ha VAT ye ya vha i tshi nga kuvhanganywa na yo kuvhanganywaho na zwiwe zwivhang. U thoma u shuma zwi khou lavhelelwa u thoma nga nwaha wa 2030 zwa iswa phanda lwa minwedzi ine ya nga lingana 36.

Luṭa lwa 5a: Vhatheli a no thela muthelo munzhi na Mabindu mahulwane(B2B)

Luṭa lwa 5a lu do dzhiela nṭha vhatheli na mabindu a no thela muthelo minzhi na mabindu mahulwane, ho sedzwa uri sisiteme dzavho ndi dza maimo a khwinesa na vhukoni ha u kona u thoma u shumisa *e-Invoicing*, u dzi andanya na vhanetshedzi vha tshumelo na u dzi tumanya na IF. U tlanganedza nga u tshanya zwi do thusa uri mbuelo dza u shumisa mitshini dzi wanale nga u tshanya na u tluwedza uri zwi dzhiwe kha sekhithara ya zwa mbekanyandisedzo nga u angaredza.

Luṭa lwa 5b: Mabindu u ya kha Muvhuso (B2G)

Luṭa lwa 5b lu disa thandululo kha zwiimiswa zwa muvhuso u itela uri zwi kone u wana rasithi ya khombe khombe ya dzi *e-Invoice* musi hu tshi rengwa thundu, u khwinisa mbonalelo, ndango na u vha khagala. Tshipida itshi tshi nga dzhielwa nṭha nahone zwi nga thoma u shumiswa nga tshifhinga tshithihi na tsha kha mabindu mahulwane.

Luṭa lwa 5c: Mabindu Matukutuku, Matuku na a Vhukati (B2B)

Luṭa lwa 5a lu ita uri u thoma u shuma zwi thome kha Mabindu Matukutuku, Matuku na a Vhukati (MSMEs). Naho vha tshi nga vhuwela nga ndila ya vhuḍisa, u thoma u shuma zwi do itea nga luvhilo luṭu lwa minwaha ire na tshivhalo nga vhanga la phambano ya vhukoni ha themamveledziso, zwi tshi khou u tikedzwa nga ndila ya vhuḍi ya u vhona uri u thoma u shuma zwi tshimbile zwavhuḍi.

Luṭa lwa 5d: Bindu u ya kha Vharengi (B2C)

Luṭa lwa 5d lu katela mbadelotwii dzine dza katela vhatheli vha so ngo ḡi ṅwaliselaho VAT, mabindu na vharengi u itela u khwaṭhisa mbonalelo ya ikonomi nga vhuphara. Hu nga lavheleswa vho na zwiṭuṭuwedzi u itela u ṭuluwedza u ṭanganedza tsumbathengo na khwaṭhisedzo.

Ndima ya 9: Mveledzwa dza SARS na Vhafaramikove na Nyambedzano

SARS i khou isa phanda u ita maitele a katelaho a nyambedzano na vhafaramikove na maano a ndango ya tshanduko u itela u tikedza Modele wa VAT wa Didzhithala, u itela uri madzinginywa nga vhafaramikove a shumiswe kha u ola na u thoma u shuma ha sisiteme ya VAT ine yo ḡi sendeka nga zwithu zwa vhukuma zwi no khou itea kha bindu na ikonomi. SARS i ḡo vhona uri Modele wa VAT ya Didzhithala u tikedzwe nga maga a re khagala, sisteme dzi fulufheleaho, tsireledzo ya data, u fhirisa nga tshifhinga tshenetsho, u fha thendelo muṅetshedzi vha tshumelo, u lugela ha vhatheli, u pfumbudza, u kona u vhona vhufhura, tshumisano hu si na thaidzo na vha re nṅa ha mikano, thikhedzo ya politiki na nyambedzano na vhafaramikove.

SARS i dzhiela nṅa uri u ṭanganedzwa ha Modele wa VAT ya Didzhithala zwi to ṭoda u dzhenisa masheleni kha thekhinolodzhi, u ṭanganyisa sisiteme, maitele a u khwinisa, u lugela ha dzangano na mbadelo dza matshimbidzele. Vhuvha ha mbadelo idzi vhu ḡo fhambana nga vhanga ḡa tshikalo, u vhuvha na nḡivho ya zwa didzhithala ya mufaramukove muṅwe na muṅwe. Tshenzhemo ya dzitshakatshaka i khou sumbedza uri naho mbadelo dza mashumele dzi tshi nga vha nṅa lwa tshifhinga tshipfufhi, mbuelo dzavhuḡi dzi a konadzea musi hu na nyengedzedzo ya u shumisa mitshini, u khwinisa vhutevhedzeli, u fhungudza mushumo wa u langa, data ya tshiimo tsha vhuḡi na u kona nga nḡila ya vhuḡi u langa mithelo. SARS i ḡo isa phanda na u ita nyambedzano na vhafaramikove nga kha maitele a nyambedzano u itela u pfesesa masiandaitwa kha mbadelo na u ṭoda dziṅwe nḡila dza thikhedzo, nga maandḡa kha vhatheli vhaṭuku na vane vha khou bvelela.

U swikelela mbuelo dza Modele wa VAT wa Didzhithala, zwigwada zwo fhambanaho zwa vhafaramikovhe zwi do tea u dzhia mañwe maga na u shandukisa mashumele avho. Khonadzeo ya u tangedza modele zwi do tshanduko dzo dzudzanywaho kha thekhinolodhi, maitele na vhathu.

9.1 Masiandaitwa kha zwa Vhusimamilayo

Khwiniso ya VAT i do do uri muhanga u sa kondi wa milayo u thome u shuma nga zwiutuku zwiutuku u tikedza *e-Invoicing*, *IF* na mbofho dzo di sendekaho na u kovha data, na *e-Reporting*. Khwiniso ya milayo zwi khou itelwa u sumbedza zwi khagala mishumo, vhudifhinduleli na pfanelo dza SARS, vhatheli na vhanetshedzi vha tshumelo, u thoma u shuma nga u tou di nangela ha tevhelwa nga maga a khombekhombe. Muhanga u do sumbwandila nga mashumele a khwine a dzitshakatshaka, nahone u do tulusa zwithu zwa ndeme u fana na tsumbathengo dza elekithroniki, zwipida zwa tsumbathengo zwa ndeme, mimodele ya nzudzanyo ya data, *syntax*, ndila ya tshumisano na *e-Reporting*. U do dovha wa thoma maga a tsumbathengo ya elekithroniki, a sa khethululi u ya nga thekhinolodhi, ane a a shumisea kha dzitshakatshaka, a shumiseaho zwavhudi, a sa duri nahone o teaho mbadelotwii dza dzi MSME na mabindu. Milayo i do thusa u lwa na khanedzano, u tsireledza data, u netshedza thanziela na u fha thendelo vhanetshedzi vha tshumelo, tshidzumbe na dziñwe thodea dzi re na vhumani na zwa ndango.

9.2 Masiandaitwa kha Thekhinolodhi dza Nyandadzamafhungo (IT)

Thalutshedzo ya Modele wa VAT ya Didzhithala ndi tsheo ya ndeme ine ya do sumbandila zwa u nanga, mveledziso, nzudzanyo na ndugiselo ya themamveledziso dza IT na *software* dzine dza do u tikedza u thoma u shuma Afrika Tshipembe. Tsheo iyi i do dzhiwa ho sedzwa Vhandango ya Nethiweke vho khethiwaho, *IF*, maga a re na vhumani na mbuelo dza khetho dzo teaho na maitele a u renga ndaka ane zwino a khou fhedzisiwa nga SARS.

Vhatheli vha tea u vbona uri sisiteme dzavho dza muvhalelano/ERP dzi nga kona u shumisana na maga maswa a *e-Invoicing*. Hezwi zwi nga do u vusuludza *software*, khwiniso kana u shandukisa dzisisiteme. Tshigwada tsha IT tshi nga dzudzanya thumanyo na vhanetshedzi vha

tshumelo vha *IF* vho khethiwaho nga kha fhethu ha vhuṭumani ho tsireledzeaho na u vhona uri hu vhe na maga a tsireledzo ya data o fanelaho u tsireledza tshirunzi na tshiphiri tsha data ya mbadelotwii.

Vharengisi vha si naho vhukoni vhu no khou ṭodea ha *e-Invoicing* vha ḑo tea u khwinisa kana u dzhia *software* yo fanelaho ya muvhalelano, ERP kana ya u ita tsumbathengo, kana vha shumisa muṇetshedzi wa tshumelo wa Fhethu ha Vhuṭumani a re na thendelo ya u shandukisa data ya tsumbathengo ire hone u ya kha tshivhumbeo tsho teaho. Vhatheli vha no thela muthelo u si munzhi, vha nga wana thikhedzo kha phothaḷa dza vhaṇetshedzi vha tshumelo kana nga zwishumiswa zwa didzhithala zwi sa konḑi u itela u tikedza konadzea kana tshanduko dza mashumele nga zwipiḑa piḑa.

SARS i ḑo ita nyambedzano na vhaṇetshedzi vha *software* u ya nga modele wa mbadelo dzo fhambanaho u ya nga maimo, u itela u sedza khetho dza thikhedzo na mbadelo dza fhasi.

Ho sedzwa tshanduko ye ya itwa nga luṭa u ya kha ya khombekhombe, sisiteme dza kale na ntswa dzi nga shumisana u swika tshanduko yo khunyelelaho i tshi swikelelwa.

9.3 Masiandaitwa kha zwa Masheleni na Maitele a Vhutevhedzeli

Mihasho ya zwa masheleni a vhatheli, muvhalelano na muthelo i ḑo tea u vhona uri maitele avho a bve kha a tshifhinganyana, a nzudzanyo ya mbuelo dza VAT nga tshanda u ya vhuṭoli ha dzimbadelo zwi no itwa tshifhinga tshoṭhe. Vha ḑo bva nga zwiṭuku zwiṭuku kha maitele a u kuvhanganya data ya mbuelo mafheloni a ṛwedzi, vha ya nga zwiṭuku zwiṭuku kha a u sedzulusa khwaṭhisedzo ya tsumbambadelo lwa othomethikhi na u tandulula mbetshelathungo dzine sisiteme ya ḑo dzi sumbedza nga tshifhinga tshenetshe. Hezwi zwi ṭoda kuhumbulele kuswa kwa u langa mishumo i no fana na u anḑanya tsumbathengo, u faila muthelo, na vhea rekhodo. Ndango dza nga ngomu dzi nga sudzuluselwa kha maitele o sumbedzwaho mathomoni. Musi tshifhinga tshi tshi khou ḑi ya mishumo ya tshigwada tsha zwa masheleni i nga shanduka u itela uri i sedze kha vhona uri ndeme ya data ndi ya vhuḑi na u shumana na mbetshelathungo hu si u ita ṭhanganyelo dza muthelo dzo ḑowealeho.

9.4 Masiandaitwa kha u lugela ha Dzangano na u pfumbudza

Maano a ndango ya tshanduko a ɔo vha maano a ndeme kha vhatheli khathihi na kha SARS. Vhatheli vha tea u ita vhupulani ha pfumbudzo a vhashumi u itela u kona u shuma na sisiteme ntswa dza *e-Invoice* kana phothala dza vhañetshedzi vha tshumelo. Nyambedzano dzi re khagala tshiimiswani na khwiniso ya mbekanyamaitele zwi ɔo thusa uri u bva kha tsumbambadelo dza tshivhumbeo tsha bambiri kana tsha elekiñhironiki u ya kha dzi no ɔo tshimbudzwa lwa didzhithala. Vhatheli vha nga vhetshela thungo tshigwada tsha vhashumi vhane vha ɔo shuma kha zwa u khwinisa mashumele a IT, masheleni na a zwa vhutevhedzeli u langa ðhumano na u livhanya yuniti dzoñhe dza bindu dzine dza kwamea. U lugelwa zwi nga thuswa nga u ita nyambedzano na madzangano a ndowetshumo na ngudo u bva kha dzithanga (vhañedzani) na tshenzhemo dza lifhasini.

9.5 Masiandaitwa kha Vhañetshedzi vha Tshumelo dza Vhukonanyi

Hu ɔo kwamea vhafaramikovhe vha vhañetshedzi vha tshumelo dza vhukonanyi, sa tsumbo vharengisi vha *software*, vhañivhi vha zwa muthelo na zwiimiswa zwa ndango zwi no ðivhea. U dzhenela havho musi hu tshi khou bveledzwa ikhosisiteme ndi zwa ndeme u itela vhulangi, u ñea thendelo, ðhoñea dza vhulavhelesi, milayo ya u dzhia vhuñifhinduleli na ndango ya tsireledzo u itela uri zwithu zwi itwe nga ndila i no fana, u fulufhelea na vhuñifari ho fanelaho maragani kha nethiweke yoñhe nga vhuphara. Hezwi zwi ɔo fhungudza zwithithisi zwa u ðanganedza maitele aya, u phañaladza maitele a ðhumano kha ikhosisiteme yoñhe nga u angaredza, na u vhone uri maitele a Modele wa VAT ya Didzhithala a thome u shuma.

9.6 Thikhedzo na Tshumisano

SARS i ɔo dzhia maitele a u shuma nga ðhanganelano ane a ela ðhoñea dza vhafaramikovhe na vhuñifhinduleli ha SARS. Hezwi zwi ɔo tikedzwa nga u vhone uri nyambedzano i itwa nga u ðavhanya na u vhone uri dzi bvelephanda vhukati ha mabindu, vhañivhi vha muthelo, madzangano a *software* dza muvhalelano, madzangano kha ndowetshumo na mihasho ya muvhuso yo i kwameaho. Wekishopho dzine dza ɔo itwa tshifhinga tshinshi dzi ɔo thusa kha u vhiga nzulele, u kuvhanganya vhuñipfi na tandulula mbilahelo. SARS yo ði imisela u shuma

na vhafaramikovhe na u shuma nga khavho. U thoma u shuma ha Modele wa VAT ya Didzhithala Afrika Tshipembe zwi do langwa nga ndila ine zwa do vha na mbuelo khulwanesa ngeno zwithithisi zwi do vha zwi kha vhuimo ha fhasisa zwi tshi khou vhangwa nga pulane ya vhuḍi ya mashumele na maitele a shuma nga tshipiḍa tshipiḍa, vhufarisani na thikhedzo dza vhafaramikovhe.

9.7 Mabindu mahulwane

Vhunzhi ha vatheli vha no thela muthelo munzhi vha khou shumisa ERP na sisiteme dza muvhalelano dza tshizwino zwino nahone vha kha vhuimo ha vhuḍi ha u rangela u thoma u shumisa. Mabindu aya a do tea u khwinisa sisiteme kana *software* dzavho dza u bvisa na u tḡanganedza *dzi-e-Invoice* dzi re kha tshivhumbeo tshine tsha tḡodea, na u khetha vhaḡetshedzi vha tshumelo vha re na thendelo vha dovha vha vha kha nethiweke dza *IF* u itela u tḡumana na vhufarisani vhavho kha zwa mbambadzo na SARS. U thoma u shuma ha Modele wa VAT ya Didzhithala kha tshipiḍa itshi zwi do angaredza kanzhi u khwinisa hu si u wana zwishumiswa zwi swa zwinzhi. Hezwi zwi do katela vho na u tḡanganyisa sisiteme dzavho dza ERP/Muvhalelano na puḡatifomo dzo khethiwaho dza vhaḡetshedzi vha tshumelo, u lingedza matshimbilele a data, u vhona uri maitele a nga ngomu tshiimiswani a no fana na akhauthu dzine dza badelwa/tanganedzwa na matshimbilele a VAT zwi a dzudzanyiwa u itela u kona u khwaḡhisedza na u ḡea phindulo ya tsumbathengo nga tshifhinga tshenetsho, u itela u sa tsha shumisa maitele ane a khou shumiswa zwino. Mabindu mahulwane a do tea u pfumbudza vhashumi vha zwigwada zwa zwamasheleni na zwa IT kha maitele maswa nahone ho sedzwa vhukoni hazwo, nahone a khou lavhelelwa u swikelelwa mbuelo dza vhuḍi nga u tḡavhanya na u thusa u tḡuḡuwedza uri zwi thome u shumiswa kha mbekanyandḡisedzo dzavho.

9.8 Mabindu Maḡukuḡuku, Maḡuku na a Vhukati (MSMEs)

DziMSME dzi nga tḡangana na khaedu khulwane kha u thoma u shumisa Modele wa VAT ya Didzhithala nga vhang ḡa zwiko zwa IT na zwa masheleni khathihi na vhukoni zwi si zwinzhi. SARS i ya zwi ḡivha hezwi nahone yo ḡiimisela u tikedza tshipiḍa itshi nga u thusa na u vhona uri u thoma u shuma zwi tshimbila zwavhuḍi. DziMSME dzi do tea u bva nga zwiḡuku zwiḡuku

kha maitele a u shumisa tsumbathengo dza mabambiri, *dzi-spreadsheet* kana dza PDF dzo rumelwaho nga imeili u ya kha tsumbathengo dzine dza langwa na u tshimbidzwa nga data ya didzhithala, nga u thoma u shumisa *software* dza muvhalelano kana thandululo dza muṅetshedzi wa tshumelo. Phothala dza Muṅetshedzi vha Tshumelo kana zwishumiswa zwa didzhithala zwi sa konḁi zwi nga ṅetshedza ṅḁila ya vhuḁi ya u bvelaphanda, ine ya tikedzwa nga u thoma u shuma nga zwipiḁa piḁa, u sumbandila na thikhedzo kha u thoma u shuma. SARS yo ḁi imisela u sumbandila, u gudisa na u ṅetshedza ṅḁila dza thikhedzo u itela u thusa kha tshipiḁa itshi kha tshanduko idzi.

9.9 Muvhuso na zwiimiswa zwa muvhuso

Sekhithara dza tshitshavha (muvhuso) ndi yone i no ita mbekanyamaitele ya dovha ya shelamulenzhe kha ikhosisiṅeme ya VAT, sa murengi wa thundu na tshumelo nahone i nga vha tshipiḁa tsha Khuḁa ya vhu 4 sa Murengi/Muṅanganedzi kha Modele wa VAT wa Didzhithala. Mihasho ya muvhuso na zwiimiswa zwa muvhuso zwi ḁo fhiwa vhuḁifhinduleli ha u ṅanganedza *dzi-e-Invoice* u bva kha vhaṅetshedzi kha luṅa lwo teaho kha lwendo lwa u thoma u shuma. Vha tea u vhona uri sisiṅeme dza u renga na dza zwa masheleni dzi a kona u ṅanganedza na u tshimbidza *dzi-e-Invoice*. U thoma u shumisa *e-Invoicing* kha zwa thengo ya ndaka nga muvhuso zwi ḁo khwinisa u shuma hu si na tshidzumbe na u fhungudza vhuḁhura kha kushumisele kwa masheleni a lushaka (muvhuso). Hezwi zwi ḁo ṅoda uri vhashumi vha pfumbudzwe na u khwinisa dzi sisiṅeme. SARS na zwiimiswa zwa muvhuso zwa vhuṅoli vho ḁi sendeka nga muhanga wo angalalaho, vha ḁo shumisana u itela uri mashumele a vhe a tshiimo tsho teaho u shumiswa nga muvhuso.

Sekhithara dzoṅhe dza Tshitshavha dzi khou rambiwa u lavhelesa zwivhuya zwine zwa nga wanala nga mashumele avhuḁi, u lugela ha sisiṅeme na u ita ndinganyiselo vhukati ha vhutevhedzeli na ṅḁila ya khwine ya u ita vhubindudzi.

9.10 Khaedu na Zwithu zwa Ndeme u itela u Bvelela

Khaedu khulwane dzine vhatheli vha ḁo ṅangana nadzo musi hu tshi tea u ṅanganedzwa Modele wa VAT ya Didzhithala dzi ḁo katela mbadelo dza u thoma u shuma, ndivho i re kha

maimo a fhasi ya zwa didzhithala, u lwa na shanduka, u thithisea ha bindu, u sa leluwa ha milayo, sisiteme dza vhuṭumani, tsireledzo ya data na tshikalo tsha tshanduko.

Khaedu idzi dzi ḡo tandululwa nga kha nyambedzano dza mbekanyamaitele dza muvhuso, vhufarisani na vhafaramikovhe, puḷatifomo dza thekhinoḷodzhi dzo teaho, pulane dza mbadelo dza tshifhinga tshilapfu, *software* dzine dza tenda shanduka u ya nga ṭhoḡea, u pfumbudza, maano a ndango ya tshanduko na ndango yo khwaṭhaho ya tsireledzo ya data.

Zwithu zwa ndeme u itela u bvelela ndi pulane dzo dzingindelaho, maano a vhuḡi, nyambedzano dza khwine na vhufarisani ha tshifhinga tshilapfu na vhafaramikovhe u vhona uri hu vhe na u ṭanganedza na u thoma u shuma zwavhuḡi.

Ndima ya 10: Manweledzo

Modele wa VAT ya Didzhithala u fhira khwiniso ya thekhinoḷodzhi; ndi u ndovhololo ya zwa vhuinzhiniara ha ikhosisiteme ya VAT. Ndi lwendo lwa mbekanyamushumo dzine dza itwa lwa minwaha minzhi nahone lu ḡo ṭoḡa zwithu zwinzhi, sisiteme na tshumisano ya vhashelamulenzhe u itela u swikelela mbuelo nga u angaredza.

Tshanduko i ḡo ita uri hu vhe na u shanduka lwa tshifhinga tshilapfu u ya kha ndango ya muthelo ya didzhithala, ine zwithu zwi itwa hu si na tshidzumbe nahone yo tilaho (khwaṭha). Hezwi kha vhatheli zwi vha fha tshenzhelo yo leluwaho, i no humbulelea hu si na vhuḡidini vhunzhi, nyengedzedzo ya u fulufhelea hune “muthelo u sokou u itea”.

SARS i khou ramba vhafaramikovhe u ṅetshedza vhupfiwa havho kha Bambiri ḷa Nyambedzano ḷi, kha zwi tevhelaho, fhedzi zwi sa gumi nga, tshanduko ya didzhithala, thekhinoḷodzhi, maano a ndango ya tshanduko, zwifhinga zwo tetshelwaho u thoma u shuma, u lugela, mbadelo, khaedu na mbuelo, u itela tshumisano na vhashelamulenzhe kha u fhaṭa Modele wa VAT ya Didzhithala wa maimo a ṅṭha ḷifhasini.

Ḳuvha ḷa u fhedzisela ḷa u ṅea vhupfiwa ndi dza 16 dza Tshimedzi 2026 vha tshi khou shumisa ḷinki ya saveyi ya *Qualtrics*:

https://sars.qualtrics.com/jfe/form/SV_e2NAmnTnnGOBci2

SARS i ǫo dzhiela nǝha na u ǝanganyisa mihumbulo yoǝhe yo rumelwaho. Nyambedzano na vha¹faramikovhe vha vhuǝhogwa, ho katelwa madzangano, vha²rengisi vha *software* , muvhuso na zwiimiswa zwa muvhuso na v³hatheli dzi ǫo itwa nga zwigwada zwo dzudzanyiwaho, u itela u wana mahumbulwa nga vhu⁴dalo nga Modele wa VAT yDidzhithala wo dzinginywaho. Nyambedzano dzoǝhe dzi ǫo ita uri hu bveledzwe na u ǝanganedzwa ha mbekanyamaitele ya u fhedzisela na u v⁵hona uri vha⁶faramikovhe vha ǫivhadziwe nga mveledziso.

Zwifhinga zwo tets⁷helwaho nyambedzano ya maimo a nǝha u itela nyambedzano u swika mbekanyamaitele dzi tshi ǝanganedzwa ndi zwi tev⁸helaho:

VAT Modernisation – Consultation Process Timeline		
A high-level timeline for the consultation process until policy adoption is as follows:		
No.	Activity	Indicative Timeline
1	Publication of the VAT Modernisation Consultation Paper	Week 1
2	Stakeholder Notification and Distribution of Consultation Material	Week 1
3	Public Consultation and Written Submission Period	60 Days (8 Weeks)
4	Consolidation, Analysis and Consideration of Stakeholder Feedback	Weeks 1-14
5	Sector-Specific Engagements and Further Stakeholder Consultations	Weeks 15 - to Policy Adoption
Subsequent Deliverables		
6	Publication of the Consultation Findings Report	To Be Communicated
7	Publication of Draft Regulations (where applicable)	To Be Communicated
8	Publication of the VAT Digital Model and Technical Specifications	To Be Communicated

Fig⁹a 3: Zwifhinga zwa Matshimbidzela a Nyambedzano